

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Terugblik op de Romeinse archeologie in Limburg vanaf 1960

Panhuysen, T.

Publication date

2013

Document Version

Final published version

Published in

De Maasgouw

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Panhuysen, T. (2013). Terugblik op de Romeinse archeologie in Limburg vanaf 1960. *De Maasgouw*, 132(1), 29-35.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Terugblik op de Romeinse archeologie in Limburg vanaf 1960

In juni 2013 zal bij gelegenheid van het 150-jarig bestaan van het LGOG een driedelig boekwerk verschijnen over de archeologie, geschiedbeoefening, cultuur- en kunstgeschiedenis van de provincie Limburg. Een halve eeuw na de uitgave van *Limburg's Verleden I* en II zullen tal van specialisten op diverse deeltherreinen samen een beeld schetsen van de resultaten van het recente onderzoek en de stand van kennis aan het begin van de eenentwintigste eeuw.¹ De auteur van deze bijdrage kijkt hier terug op de *status quaestionis* van de Romeinse archeologie in Limburg vijftig jaar geleden en op de ontwikkelingen in het vak die elkaar daarna snel zijn opgevolgd en die geleid hebben tot een veel gedetailleerder panorama van de betekenis van de Romeinse occupatie voor onze gewesten.²

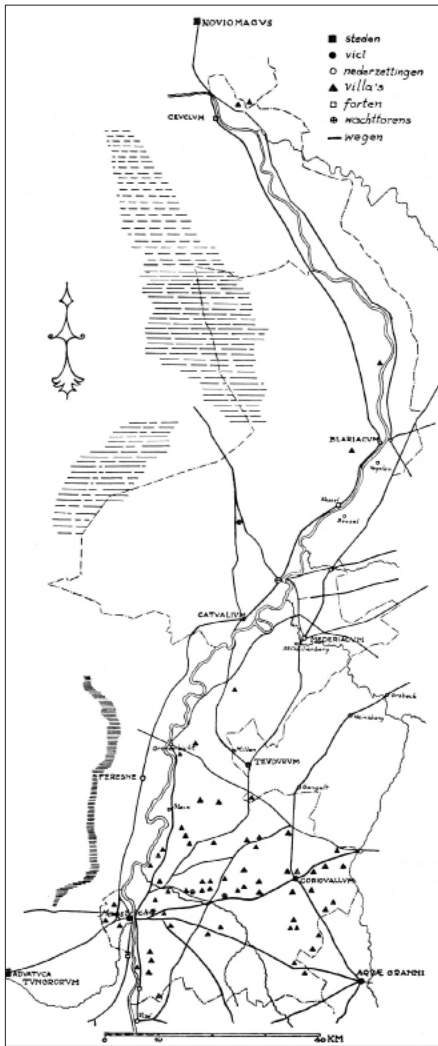
Afb. 1. Portret van Herman Hardenberg (1901-1976).

Status quaestionis anno 1960

Het overzicht van de Romeinse Tijd dat Herman Hardenberg in 1960 voor *Limburg's Verleden I* schreef, markeert het einde van een tijdperk waarin de historische archeologie nauwelijks als zelfstandige wetenschap gold.³ Hardenberg (1901-1976) was geen archeoloog, maar archivaris en historicus met een brede belangstelling en een erudiete kennis.⁴ Van 1937 tot 1946 was hij adjunct-commies-chartermeester aan het Rijksarchief van Limburg te Maas-tricht. Ten tijde van het verschijnen van *Limburg's Verleden* was hij terug in zijn geboortestad Den Haag, aanvankelijk als rijksarchivaris, en van 1953 tot 1966 als algemeen rijksarchivaris (afb. 1). Hij past goed in de Limburgse traditie van archivariissen die een bijzondere interesse voor de Romeinse archeologie hadden, zoals Jos Habets (1829-1893) en Willem Goossens (1869-1933), maar Hardenberg trok niet zoals zijn voorgangers de laarzen aan om zelf opgravingen te doen.⁵ Zijn essay in *Limburg's Verleden* geeft een helder overzicht van de kennis van de Romeinse tijd in Limburg omstreeks het midden

van de vorige eeuw, maar hij schreef vanuit de invalshoek van een relatieve buitenstaander. Tegelijkertijd is het artikel goed gedocumenteerd en bespreekt Hardenberg de weinige historische bronnen die beschikbaar zijn *in extenso*. Zijn uitgangspunt is nog altijd actueel: 'Hoewel het bronnenmateriaal met betrekking tot de Romeinse periode tamelijk overvloedig is, laat de regionale geschiedenis zich er moeilijk uit afleiden zonder ze te beschouwen in het grote verband van het Romeinse Rijk. We menen daarom de romanisering van Limburg te moeten zien als die van een grensgebied, dat zijn betekenis ontleende aan de verlegging van de Romeinse rijksgrens langs de Rijn en de verplichting tot instandhouding van die grens'.⁶

Zijn historische verhaal is vijftig jaar later niet veranderd, hoezeer het ook beperkt was gebleven tot de hoogtepunten van de Limburgse geschiedenis uit de tijden van Caesar en de Bataafse Opstand, en tot de verhalen van Ammianus Marcellinus over het midden van de vierde eeuw. Uitvoerig bespreekt hij de 'Onderwerping van Eburonië' (57-51 v. Chr.) op basis van het overgeleverde relaas van Julius Caesar in *De bello gallico*. Ondanks krijgshaftig verzet van de Belgische stammen werd het gebied tussen Noordzee, Seine en Rijn als de nieuwe provincie *Gallia Belgica* ingelijfd bij het Romeinse *imperium*. Dit had desastreuze gevolgen voor het oorspronkelijke volk van de Eburonen, dat het gebied tussen Midden-België en het Rijnland – dus ook de moderne provincie Limburg – tot dan toe bewoond had. In een paragraaf over de door de Romeinen geïntroduceerde staatkundige indeling komt de *civitas Tungrorum* naar voren, die in het tweede decennium voor Christus door Augustus was ingesteld. Hardenberg behandelt dan diverse hypothesen over het mogelijke grensverloop met aangrenzende *civitates*, waaronder – heel interessant – de Geul als grensrivier met de *civitas Cugernorum* (Xanten).

Afb. 2. Kaartje van Limburg in de Romeinse tijd in het artikel van Hardenberg in *Limburg's Verleden I* (pag. 125).

De laatste *civitas* zou onder andere geheel Midden- en Noord-Limburg en De Peel omvat hebben.⁷ Hardenberg gebruikt graag de sporadische epigrafische bronnen en de geschriften van Tacitus, en hij toont een methodische voorliefde voor de verwijzing naar oude toponiemen. De discussie over de administratieve indeling van de *civitates* is na hem verder geïntensiveerd. Na de inrichting van de provincie *Germania inferior* onder keizer Domitianus (81-96) zou de grens tussen de *civitates* van Tongeren en Xanten tevens provinciegrens zijn geworden, omdat de *civitas* van Xanten bij de Rijnprovincie gerekend werd en de *civitas* van Tongeren bij de provincie *Gallia Belgica*.⁸

Een negentiende-eeuwse aandacht legt Hardenberg aan de dag voor het ver-

loop van oude wegen. Zijn belangrijkste wegwijzers daarbij waren de *Tabula Peutingeriana* en het *Itinerarium Antonini*, beide middeleeuwse transcripties van laatantieke reis kaarten. Hij benutte oude kaarten, luchtfotografie, de veronderstelde 'rechtlijnigheid van de Romeinse wegen' en plaats- en veldnamen voor de reconstructie van een gedetailleerde infrastructuur en wijdde daaraan vele pagina's en een paginagrote kaart.⁹ Resultaten van archeologisch onderzoek spelen in deze paragraaf een ondergeschikte rol, waardoor veel oude wegen door hem zonder concreet materieel bewijs voor 'Romeins' werden aangezien (afb. 2). In 1960 was de kennis van het Romeinse bodemarchief op basis van wetenschappelijke opgravingen nog niet zo groot. Men was niet heel veel verder dan de in 1931-1947 door A.W. Byvanck gepubliceerde verzameling van schriftelijke bronnen en vondstmeldingen in de *Excerpta romana*.¹⁰ Merkwaardig is de anachronistische benadering door Hardenberg van de Romeinse periode in de paragraaf over militaire en burgerlijke nederzettingen, waarin militaire situaties van de vroeg- en laatromeinse periode door elkaar heen behandeld worden, een fout die nogal eens door niet-archeologen wordt gemaakt.¹¹ In dit deel van het artikel komen de van oudsher bekende nederzettingen Maastricht, Heerlen, Tudderden en Heel uitvoerig aan bod, incidenteel met destijds recente en nu verouderde opgravingsgegevens, waarnaar in de noten overigens goed wordt verwezen.

Afb. 3. Het befaamde kapiteel van de villa Herkenbergh in Meerssen (laatste kwart tweede eeuw), in 1865 door Jos Habets opgegraven en deel uitmakend van de archeologische collectie van LGOG (Centre Céramique, Maastricht).

Het onderzoek van het fenomeen van de Romeinse *villa* had vanaf het midden van de negentiende eeuw tot aan de Tweede Wereldoorlog zowel de regionale als de landelijke archeologen beziggehouden, waarbij de aandacht in de eerste plaats was uitgegaan naar de opvallende hoofdgebouwen van de complexen (afb. 3). De algemene kennis over het villabedrijf was nog globaal, maar legde de basis voor het beklijvende beeld van het Zuid-Limburgse lössgebied als Romeins villalandschap. Het mag vanuit hedendaags perspectief best verwonderen dat Hardenberg dit uitgebreide onderwerp slechts in vogelvlucht behandeld heeft. Daarbij springen dan ook nog zijn juridische en naamkundige kanttekeningen ten aanzien van het onderwerp in het oog.¹²

Onder het hoofdje 'Maatschappelijke welvaart' bracht hij een scala van vondsten naar voren, vaak aanleiding tot interessante uitweidingen over specifieke onderdelen van de Romeinse maatschappij, economie en cultuur.¹³ Uit de paragraaf 'Graven, tempels en goden' blijkt vervolgens dat er in Limburg altijd al heel wat Romeinse beeldhouwwerken, grafstenen, sarcofagen, wijaltaren, viergodenstenen en zo meer voor de dag waren gekomen, dat er bijna overal wel grafvelden of incidentele begravingen gevonden waren en zelfs enkele waarschijnlijke tempels.¹⁴ De kennis van de laatromeinse periode, het vroegste christendom en de overgang naar de Vroege Middeleeuwen was vijftig jaar geleden echter nog beperkt. Hij bespreekt de berichten van de vierde-eeuwse schrijver Ammianus Marcellinus over de veldtochten van keizer Julianus in 357 en 358 in onze streken. Maar Hardenberg waagde het niet te speculeren over een mogelijke identificatie van de door Ammianus genoemde versterkingen aan de Maas met de toen recentelijk opgegraven vierde-eeuwse fortificaties in Maastricht.

Het archeologisch onderzoek in de tweede helft van de twintigste eeuw

De periode 1947-1992

Waar we de archeologische kennis vóór 1950 vrijwel geheel kunnen toeschrijven aan toevallige ontdekkingen en door persoonlijke voorkeuren gedreven onderzoek, met een grote rol voor

regionale historici en de specialisten van het Rijksmuseum voor Oudheden in Leiden, komt er na de Tweede Wereldoorlog meer structuur in het onderzoek en in het beheer van de bodem. In 1947 worden de rijksdiensten voor het archeologisch bodemonderzoek (ROB, Amersfoort) en voor de monumentenzorg (RDMZ, Zeist) opgericht, beide aanvankelijk met een klein personeelsbestand. Limburg stond vooral vanwege zijn vele sporen en relictten uit de Romeinse periode in de landelijke belangstelling. De grote stadssanering van het Stokstraatkwartier in Maastricht, waar 'stedelijke' resten uit die periode werden vermoed, is de eerste Nederlandse casus waar archeologisch onderzoek onderdeel was van het totale bouwproces. De aan de rijksdienst verbonden en uit Cuijk afkomstige specialist voor de Romeinse tijd, Jules Bogaers (1926-1996), besteedde tussen 1950 en 1966 veel tijd aan Maastricht, maar ook aan Heerlen en andere Limburgse plaatsen waar Romeinse ontdekkingen gedaan werden (afb. 4). Er bestond in die tijd een netwerk van meer en minder deskundige correspondenten, waarbij lokale archivariissen en historici een hoofdrol vervulden (pater Munsters, Stein [1906-1993], L. van Hommerich, Heerlen [1909-1976], W. Hendriks, Venlo [1919-1993]). Na de pensionering van directeur P. Glazema (1899-1984) in 1964 volgde niet Bogaers hem op als directeur van de ROB, maar de noorderling Wim van Es (1934). Bogaers trok zich terug in Nijmegen, waar hij sinds 1961 deeltijdhoogleraar was en in 1966 voltijdshoogleraar werd. Hij bezorgde als *ordinarius* de Nijmeegse leerstoel voor provinciaal-Romeinse archeologie internationale wetenschappelijke status. De grootste nadruk legde hij overigens op het onderzoek van Romeins Nijmegen en de militaire Rijnlimes, niet op het Limburgse en Brabantse achterland waar de meesten van zijn studenten vandaan kwamen. Velen van hen studeerden toch af op Limburgse en Brabantse onderwerpen of brachten hun kennis mee terug naar de provincie, wanneer zij daar in het onderwijs of anderszins aan de slag gingen. Zo is de Nijmeegse leerstoel tot in de jaren negentig voor de Romeinse archeologie in Limburg van de grootste betekenis geweest.

Afb. 4. Portret van Jules Bogaers (1926-1996).

In de tweede helft van de jaren zestig kwam er meer geld beschikbaar van regeringswege voor archieven, monumenten en archeologie. De ROB reorganiseerde en er werd een nieuwe laag in het archeologisch bestel ingevoerd, dichterbij de lagere overheden en de groeiende groep van amateurarcheologen: de provinciaal archeoloog. Gewoonlijk was dat een van de in Amersfoort gestationeerde wetenschappelijke archeologen, die voor een deel van de werktijd door een provincie werd betaald en daar de vondstmeldin-

gen en het onderzoek moest coördineren. In Limburg werd dat in 1967 vanzelfsprekend een specialist voor de Romeinse periode, Tom Bloemers (1940), net zoals Van Es afkomstig uit de Groningse school van professor A.N. Zadoks-Josephus Jitta (1904-2000). Hij kreeg in 1968 als extra taak het toezicht op het beheer en de inrichting van de provinciale archeologische collectie in het Bonnefantenmuseum te Maastricht (afb. 5). Hoewel hij enkele grote opgravingsprojecten in Maastricht heeft begeleid (Vrijthof 1969-1970, Havenstraat 1974), hield hij zich met de gehele provincie bezig, en niet uitsluitend met de Romeinse periode. Hij verliet de provincie in 1981, toen hij tot hoogleraar werd benoemd aan het Instituut voor Pre- en Protohistorie van de Universiteit van Amsterdam, befaamd geworden onder W. Glasbergen (1923-1979) door de innovatieve toepassingen van natuurwetenschappelijke onderzoeksmethoden. Hij werd opgevolgd door Venlonaar Willem Willems (1950), die als belangrijke bijdrage aan de Limburgse archeologie het archeologisch onderzoek van de villa in Voerendaal op zijn naam heeft staan. In 1988 volgde hij Van Es op als directeur van de ROB in Amersfoort, het moment waarop Limburg voor de eerste keer een 'niet-Romein' als provinciaal archeoloog kreeg, de Amsterdammer Henk Stoepker, voorheen stads-

Afb. 5. Opname van de documentatiewerkzaamheden in 1974 van de stenen uit de Romeinse Maasbrug te Maastricht aan de achterzijde van het eerste Bonnefantenmuseum aan de Bonnefantenstraat te Maastricht.

archeoloog van Tilburg. Midden jaren negentig ging het 'instituut' van provinciaal archeoloog op in de grote reorganisatie van de ROB.

De periode 1992-heden

Onder Willems begon de verbouwing van het Nederlandse archeologische bestel. Sinds enkele decennia waren in de grotere Nederlandse steden al stadsarcheologen actief in reactie op de almaar toenemende bouwdrift en het onvermogen van de nog altijd te kleine rijksdienst om daarop in te spelen. Steden namen met instemming van de centralistisch ingestelde ROB de archeologische beheerstaken, die nu ook het middeleeuwse stadskernonderzoek omvatten, van het Rijk over. Zo nam in 1977 in Heerlen directeur Jo Jamar van het Thermenmuseum de stadsarcheologische taak op zich. Toen in 1979 ook in Maastricht een stadsarcheoloog werd benoemd, moest dat uiteraard ook weer een in de provinciaal-Romeinse archeologie afgestudeerde archeoloog zijn, een taak die ikzelf met veel plezier vijftwintig jaar lang heb uitgeoefend.¹⁵ Door de intensivering van het archeologisch onderzoek op gemeentelijk niveau werd wel steeds duidelijker dat beperkte financiële middelen en juridische afdwingbaarheid de grootste *bottle-necks* waren voor een adequaat en modern beheer van het steeds hoger gewaardeerde archeologisch bodemarchief (afb. 6).

Afb. 6. 'Engels drop' of de vroegmiddeleeuwse Maastrichtse stratigrafie bovenop de Romeinse weg in de opgraving Derlon 1983.

In de periode Willems werden door de Raad van Europa de fundamenteen gelegd voor een Europees verdrag waardoor het in de toekomst mogelijk zou worden de bescherming van het begraven erfgoed zowel financieel als juridisch goed te regelen. Dat resulteerde in het *Verdrag van Malta* uit 1992, door het Nederlandse parlement geratificeerd in 2005, en in 2007 omgezet in wetgeving. Hierdoor zijn de burger die de bodem wil verstoren en de overheden die vergunningen moeten verlenen verantwoordelijk geworden voor het onderzoek dat nodig is om tot een gefundeerde besluitvorming over vergunningverlening of bodembescherming te komen. Wanneer archeologisch onderzoek noodzakelijk blijkt, zijn ook de financiële consequenties daarvan doorgaans ten laste van de veroorzaker. Positieve gevolgen zijn dat archeologie een vast onderdeel is geworden van alle bouw- en landinrichtingsprojecten, dat landelijke normen zijn vastgesteld voor de uitvoering van het vak, en dat er een nationale onderzoeksagenda tot stand is gebracht.¹⁶ Positief is ook dat het financiële verhaal tegenwoordig beter is geregeld, evenals de verplichting tot rapporteren binnen twee jaar na afsluiting van het onderzoek. Negatieve effecten zijn dat de archeologie in handen lijkt te zijn geraakt van bureaucraten en commerciële archeologische ondernemers, dat de verplichte uitvoe-

ring leidt tot verwijdering van zuivere wetenschap, en dat de inhoudelijke betrokkenheid achteruit lijkt te gaan. Hierbij moeten we helaas aantekenen dat ook de universiteiten steeds minder ruimte hebben voor wetenschappelijke onderzoeken.

Afb. 7. Stelling met stenen van graftorens in de voormalige archeologische opstelling van het nieuwe Bonnefantenmuseum (1997).

Opmerkelijk is dat ondanks de toename van de hoeveelheid archeologisch onderzoek sinds 2000 de zichtbaarheid en de maatschappelijke beleving ervan in zijn algemeenheid lijken te zijn afgenomen, hoewel steden als Venlo en Sittard juist flink aan de weg timmeren. Waar echter voorheen het archeologisch onderzoek een herkenbaar 'gezicht' had door de betrouwbare en enthousiaste publieksinformant die de provinciaal archeoloog of de stadsarcheoloog was, is dat ijkpunt verdwenen achter het anonieme gezicht van lokale politici of pr-woordvoerders van archeologische ondernemingen. Maastricht is kort voor de eeuwwisseling ook nog eens zijn internationaal hoog gewaardeerde archeologische collectie en expositie kwijtgeraakt uit het provinciale Bonnefantenmuseum, omdat het museum zich uit 'marketingoverwegingen' zo nodig moest profileren als 'kunstmuseum'. Dit heeft een schrikbarende leegte achtergelaten die het Limburgs Museum in Venlo graag opvult, maar intussen zit het oude Maastricht, dat zo graag de Culturele Hoofdstad 2018 van Europa wil worden, met de brokken (afb. 7).

Afb. 8. Wetenschappelijk onderzoek in de Pandtuin van de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Maastricht in 1996.

Afb. 9. Ontdekking van een rijk Romeins graf in 2003 in Bocholtz in het open veld.

Archeologisch onderzoek naar de Romeinse bewoningsfase omwille van zuiver wetenschappelijke motieven heeft in Limburg in de laatste vijftig jaar weinig plaatsgevonden. De rol van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden dienaangaande was in 1947 uitgespeeld. Naast de Universiteit van Amsterdam en de Vrije Universiteit, was de Katholieke (nu: Radboud) Universiteit Nijmegen, de enige universiteit met een in de provinciaal-Romeinse archeologie gespecialiseerde en actieve afdeling. Deze beperkte zich echter tot opgravingen in Nijmegen

en langs de Rijnlimes.¹⁷ Wel kunnen worden genoemd het onderzoek van de Romeinse villa in Voerendaal (1984-1986) door de ROB, de onderzoeken in Weert en Nederweert door de UvA en de VU, het onderzoek van de gemeente Maastricht in 1996 in de Pandtuin van de Onze-Lieve-Vrouwekerk (met de UvA)¹⁸ (afb. 8) en de beide duikonderzoeken naar de Romeinse bruggen van Cuijk (1993) en Maastricht (1999-2000) (door ROB/NISA).¹⁹ Het enige nog toegestane onderzoek is bijna altijd 'noodonderzoek' naar aanleiding van door

economische motieven gewenste ingrepen in de bodem. Soms spelen andere argumenten mee, zoals wettelijke bescherming of economisch-toeristische belangen. Een voorbeeld van dat laatste zijn de onderzoeken naar het verloop van de Romeinse route van Maastricht naar Rimborg (*Via Belgica* Project).²⁰ Meestal zijn het echter bouwactiviteiten in de breedste zin die de aanleiding vormen voor archeologisch (voor)onderzoek en opgravingen. Ontegengesteld is er sprake van een groeiend archeologisch normbesef en een welwillende toepassing van de nieuwe wetgeving in het bouwbedrijf, vaak al in de fase van planvorming. Vanwege de *hausse* aan bouwactiviteiten sinds de Tweede Wereldoorlog en de steeds hoger gelegde lat voor 'van onderzoek vrijgesteld bouwen' is het aantal archeologische onderzoeken waarin sporen uit de Romeinse tijd zijn aangetroffen inmiddels ontelbaar. Om de voorspelbaarheid van het bodemarchief te vergroten, alsmede om de kwaliteit van bekende archeologische sites of monumenten te meten, zijn daarnaast tal van proefonderzoeken gedaan. Incidenteel leiden nog altijd toevalligvondsten tot spectaculaire noodonderzoeken, zoals in 2003 de ontdekking van het rijke Romeinse graf in Bocholtz (afb. 9).²¹

De laatste jaren worden er als gevolg van de nieuwe voorschriften voor archeologisch onderzoek veel rapportages en rapporten uitgegeven, die meestal slechts in beperkte oplages worden gedrukt en voor de buitenwereld moeilijk vindbaar zijn. Soms worden ze in de vorm van kostbare en mooi uitgegeven boeken op de markt gebracht.²² Vóór de invoering van de Malta-wetgeving was het grote probleem dat er onvoldoende mankracht was om de overvloed aan goed gedocumenteerd opgravingsmateriaal te bewerken en te publiceren.²³ Door de professionalisering van het opgravingsbedrijf lukt dat nu steeds beter. Bovendien is de intrede van de computer voor de verwerking van de onoverzienbare hoeveelheden gegevens een groot goed gebleken.²⁴

Opgravingsberichten verschenen aanvankelijk in een speciale rubriek van het *Nieuwsbulletin van de KNOB*. Grotere artikelen zijn te vinden in de *Berichten ROB*, een reeks die eindigde in de reorganisatieslag van de jaren

negentig bij de ROB. De provinciaal archeoloog begon eind jaren zestig een archeologische kroniek voor Limburg in het Jaarboek van ons Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, de *Publications*, later aangevuld met een speciale afdeling voor de Maastrichtse stadsarcheologie, telkens met de nodige aandacht voor de Romeinse periode. Ook verschenen veel interessante artikelen in het periodiek van de Archeologische Vereniging Limburg, *Archeologie in Limburg*. Monografieën over de Romeinse periode in Limburg zijn zeldzaam gebleven, hoewel in enkele overzichtswerken van de provinciale, regionale en lokale geschiedenis interessante overzichten zijn te vinden.²⁵

Een belangrijke rol voor de binding met het publiek speelden natuurlijk de musea met een archeologische afdeling en de archeologische tentoonstellingen die periodiek georganiseerd werden: Bonnefantenmuseum, Maastricht (1947-1999); Thermenmuseum, Heerlen; Het Domein, Sittard; Limburgs Museum, Venlo; Het Historiehuis, Roermond; Museum Roerstreek, Sint Odiliënberg; Archeologiemuseum, Stein.²⁶ Heel bijzonder waren de stichting van een museum op de blootgelegde Romeinse thermen van Heerlen (1977) en de inrichting van een aan de Romeinse site gewijde museumkelder onder Hotel Derlon in Maastricht (1988) (afb. 10).

Naschrift

In de voorbije vijftig jaar is de archeologie min of meer volwassen geworden. Deze bijdrage behandelt slechts de provinciaal-Romeinse archeologie, ooit misschien de attractiefste archeologische laag van onze provincie, tegenwoordig gelukkig vergezeld door de hele prehistorische en middeleeuwse stratigrafie. Op alle fronten is het vak in hoog tempo veranderd, in de wetenschappelijke benadering, de organisatie van het onderzoek, de opleiding, de documentatie, de technische hulpmiddelen, de natuurwetenschappelijke hulpwetenschappen en, *last but not least*, de wettelijke onderbouwing en maatschappelijke acceptatie. Waren archeologen vroeger zonderlingen of vakidioten die van hun hobby hun beroep hadden gemaakt, tegenwoordig

Afb. 10. Op 25 maart 2013 is het precies vijftienvijftig jaar geleden dat de Museumkelder onder Hotel Derlon te Maastricht werd geopend.

worden zij min of meer als gewone vakmensen beschouwd die ergens in het brede veld van beheer en ontwikkeling hun werk doen en hun boterham verdienen. Erfgoedbeheer en kennisvergaring door documenterend onderzoek zijn nu belangrijke doelen van de moderne archeologie. Dat laat de rol onverlet van de enthousiaste liefhebber die vroeger aan het begin stond van iedere archeologische loopbaan. Vijftig jaar geleden werd je ofwel archeoloog, waarvoor destijds maar enkele tientallen banen bij het Rijk of musea beschikbaar waren, ofwel verkende je in je vrije tijd je eigen omgeving op zoek naar bijzondere kenmerken in het landschap of de bodem en meldde je vondsten en ontdekkingen bij de dichtstbijzijnde professional (of wist die jou te vinden). Het Rijksmuseum van Oudheden en daarna de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek hadden zo een netwerk van lokale correspondenten. Pas gelijk met de opkomst van de georganiseerde archeologie en de 'ontginning' van het landschap door de omvangrijke na-oorlogse bouwactiviteiten en het nieuwe diepplougen in de landbouw ontstond er naast de officiële archeologie een grote groep hobby-archeologen, geroemd als de ogen en oren van de officiële archeologie. Op 10 mei 1963 werd de Archeologische Werkgemeenschap Limburg opgericht met het doel het bevorderen en toepassen van de archeologie op wetenschappelijke basis in onze provincie.

Afb. 11. Minerva van Meerssen, topvondst van amateur-archeoloog Jim Pepels in 2008.

Deze werkgemeenschap richtte zich op beroeps- en amateurarcheologen. Na de opheffing daarvan in 1972 werd in 1975 de Archeologische Vereniging Limburg opgericht als sectie van het LGOG. Natuurlijk hebben leden van beide verenigingen vanaf het begin hun steentjes bijgedragen aan de kennis van de Romeinse periode in Limburg, maar de belangrijkste bijdragen voor deze periode zijn van enkele op zichzelf staande verenigingen in Midden-Limburg gekomen met enthousiaste en capabele mensen, die zelfstandig of in nauwe samenwerking met de officiële instanties belangrijke resultaten hebben geboekt (afb. 11).²⁷

Noten

- 1 In 2000 verscheen van de hand van één auteur, dr. P.J.H. Ubachs, het *Handboek voor de geschiedenis van Limburg*. Maaslandse Monografieën 63 (Hilversum).
- 2 De Romeinse periode zal in de *Nieuwe Geschiedenis van Limburg* behandeld worden in drie artikelen van de auteurs H. van Enckevort, J. Hendriks, K. Jeneson en T. Panhuysen.
- 3 H. Hardenberg, 'De Romeinse tijd', in: *Limburg's Verleden. Geschiedenis van Nederlands Limburg I* (Maastricht 1960) 117-164.
- 4 <http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn4/hardenb>
- 5 J. Jamar, 'Het Rijksarchief in Limburg en de archeologie', in: "Van der Nyersen upwaert" [Bundel M.K.J. Smeets]. Werken LGOG 7 (Maastricht 1981) 351-363; T. Panhuysen, 'Geschiedenis van het oudheidkundig bodemonderzoek in Maastricht', in: idem, *Maastricht staat op zijn verleden*. Maastricht Vierkant 3 (Maastricht 1984) 13-19; J. Jamar, 'De beoefening van de archeologie in Limburg tot 1940', in: *Munsters in de Maasgouw. Archeologie en Kerkgeschiedenis in Limburg* [Bundel A.J. Munsters]. Werken LGOG 9 (Maastricht 1986) 108-124; idem, 'Archeologie en Limburg', *PSHAL* 125, 1989, 185-210; idem, 'Jos Habets als archeoloog', *PSHAL* 129, 1993, 257-263.
- 6 Hardenberg, 'De Romeinse Tijd', 117.
- 7 Ibidem, 122. Hierop komt de auteur van dit artikel uitgebreid terug in zijn bijdrage in de *Nieuwe Geschiedenis van Limburg*.
- 8 Hardenberg, 'De Romeinse Tijd', 124.
- 9 Ibidem, 124-133, kaart op 125.
- 10 Byvanck, A.W., *Excerpta Romana. De bronnen der Romeinse geschiedenis van Nederland I-III*. Rijks Geschiedkundige Publicatiën 73, 81 en 89 ('s-Gravenhage 1931-1947).
- 11 Hardenberg, 'De Romeinse Tijd', 133-139.
- 12 Ibidem, 139-143.
- 13 Ibidem, 143-148.
- 14 Ibidem, 148-154.
- 15 T.A.S.M. Panhuysen, *Maastricht staat op zijn verleden*.
- 16 NOaA versie 1.0, delen 1-2-3 (Amersfoort 2009), in het bijzonder hoofdstuk 18 in deel 2: H. Van Enckevort e.a., 'De Romeinse tijd in het Midden-Nederlandse rivierengebied en het Zuidnederlandse dekzand en lössgebied' (versie 1.0, geaccepteerd maart 2005). www.NOaA.nl
- 17 Ook de mogelijkheden om archeologie te studeren zijn beperkt tot minder universiteiten. De leerstoel provinciaal-Romeinse archeologie aan de Radboud Universiteit Nijmegen is sinds 2008 bijna geheel verdwenen.
- 18 J. de Koning, *Graven in een tijdbalk. Voorlopig verslag van de stratigrafische opgraving in de Pandhof van de Onze Lieve Vrouwekerk te Maastricht*. (Ongedrukt opgravingsrapport gemeente Maastricht 1997).
- 19 B. Goudswaard, R.A.C. Kroes en H.S.M. van der Beek, 'The Late Roman bridge at Cuijk', *Berichten ROB* 44 (2000-2001) 439-560; A.D. Vos, *Resten van Romeinse bruggen in de Maas te Maastricht*. Rapportage Archeologische Monumentenzorg 100 (Amersfoort 2004).
- 20 D. Demey en J.A.M. Roymans, 'De Romeinse weg van Boulogne-sur-Mer naar Keulen. Provincie Limburg. Een archeologisch onderzoek', *Historische en Heemkundige Studies in en rond het Geuldal*. Jaarboek 2004 (Valkenburg aan de Geul 2004) 7-60.
- 21 T. de Groot, *Resultaten van de opgraving van een Romeins tumulusgraf in Bochtoltz* (gem. Simpelveld). Rapportage Archeologische Monumentenzorg 127 (Amersfoort 2006).
- 22 Bijvoorbeeld: H.M. van der Velde e.a., *Venlo aan de Maas. Sporen van een Romeinse nederzetting en stadsontwikkeling uit Middel-eeuwen en Nieuwe Tijd in het plangebied Maasboulevard*. ADC Monografie 7 = ADC rapport 1000 (Amersfoort 2010).
- 23 Ondanks de verschillende landelijke NWO-projecten om oude opgravingen te bewerken en te publiceren (de zogenaamde Odyssee-projecten) is de hoeveelheid onuitgewerkt materiaal uit de afgelopen vijftig jaar nauwelijks te overzien en zal een structurele aanpak om de achterstanden in te halen noodzakelijk zijn. Zo niet, dan is er sprake van een enorme kapitaal- en kennisvernietiging. Ook de provinciale overheden hebben hierin een taak te vervullen.
- 24 Overigens wordt er grote vooruitgang geboekt met de digitale ontsluiting van de archeologische databanken, rapporten en verzamelingen, niet altijd voor iedereen toegankelijk, maar in elk geval wel voor de professionele archeologie (www.cultureelerfgoed.nl; www.dans.knaw.easy.nl).
- 25 H.A. Heidinga en G.A.M. Offenbergh, *Op zoek naar de vijfde eeuw. De Franken tussen Rijn en Maas* (Amsterdam 1992); T.A.S.M. Panhuysen, *Romeins Maastricht en zijn beelden. Roman Maastricht reflected in stones*. Corpus Signorum Imperii Romani/Corpus van de Romeinse Beeldhouwkunst (Maastricht en Assen 1996).
- 26 Zeer geslaagd was de tentoonstelling over de Romeinse weg, die in Maastricht en Heerlen werd gehouden: P. Stuart en M.E.Th. de Grooth ed., *Langs de weg. De Romeinse weg van Boulogne-sur-Mer naar Keulen* (Heerlen/Maastricht 1987). Maar we herinneren ons ook de exposities in het Bonnefantenmuseum: *Maastricht staat op zijn verleden* (1984), *Een Huis voor Altijd* (1998), en in de Wiebengahal waar het nieuwe archeologische museum van Maastricht zou worden ingericht: *Over.Bruggen* (2000).
- 27 In het bijzonder de archeologische werkgroepen van de Heemkunde Vereniging Roerstreek (HVR), de Heemkundevereniging Maas- en Swalmdal, de Stichting Streekarcheologie Peel, Maas en Kempen. Een selectie van spraakmakende resultaten van archeologisch onderzoek door amateur-archeologen is opgenomen in de speciale Limburg-editie van jaargang 61 (april 2012) van het tijdschrift *Westerheem* van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland.